

administracyjny podział kraju 7

Rys historyczny. Reforma podziału administracyjnego 1972–1975. Trójstopniowy (do 1975 r.) i dwustopniowy (obecny) podział administracyjny kraju. Liczba miast w Polsce. Miasta wojewódzkie, ich herby. Władze administracyjne.

apteki 10

Co to jest apteka. Pierwsze apteki. Rodzaje aptek. Przemysł farmaceutyczny. Opracowanie i produkcja nowych środków leczniczych.

architektura 12

Co to jest architektura. Zawód architekta. Planowanie przestrzenne i urbanistyka. Związki architektury z dziedzinami pokrewnymi. Style architektoniczne. Rys historyczny. Architektura w Polsce Ludowej, jej zadania na przyszłość.

Bałtyk 16

Położenie. Zatoki i cieśniny. Głębokość, temperatura, zasolenie wód. Ryby bałtyckie. Polskie porty bałtyckie.

banki 18

Oszczędzanie pieniędzy w PKO. Kredyt bankowy. Konta bankowe. Co to jest bank i jakie są jego zadania. Narodowy Bank Polski. Inne banki polskie. Bank Międzynarodowej Współpracy Gospodarczej.

Beskidy 19

Położenie, budowa, szata roślinna. Pasma beskidzkie: Beskid Zachodnie, ich podział na Beskid Wysoki (Beskid Żywiecki, Gorce, Beskid Sądecki, Beskid Wyspowy), Beskid Średni (Beskid Śląski) i Beskid Niski oraz Beskid Wschodnie (Bieszczady). Najwyższe szczyty. Kotłiny: Sądecka, Żywiecka, Jasielsko-Krośnieńska. Miejscowości i uzdrowiska. Zaludnienie i zagospodarowanie.

biblioteki 21

Co to jest biblioteka. Dzieje bibliotek w Polsce (początki, powstanie Biblioteki Żalskich, działalność Komisji Edukacji Narodowej). Pierwsze biblioteki publiczne. Założenie Biblioteki Narodowej. Straty księgozbioru w czasie II wojny światowej. Biblioteki w Polsce Ludowej, ich organizacja i rozmieszczenie. Polskie biblioteki za granicą. Nowoczesna biblioteka. Rola bibliotekarza.

bogactwa mineralne 23

Główne grupy bogactw mineralnych (surowce energetyczne, metaliczne i niemetaliczne). Występowanie bogactw mineralnych na terenie Polski i ich eksploatacja (złóża węgla, ropy naftowej i gazu ziemnego, siarki, miedzi, cynku, ołowiu i soli kamiennej, surowce skalne).

budownictwo 25

Co to jest budownictwo. Rodzaje i zadania budownictwa. Początki budownictwa w Polsce. Materiały budowlane i sposób budowania dawniej i dziś. Budownictwo w Polsce Ludowej, jego rozwój i charakterystyka.

budżet państwowy 28

Co to jest budżet państwowy. Dochody budżetowe. Wydatki. Gospodarka zasobami pieniężnymi państwa, ich podział i przeznaczenie. Dane liczbowe.

budżet rodzinny 28

Co to jest budżet rodzinny, jego planowanie. Badania budżetów rodzinnych w Polsce. Budżet przeciętnej rodziny polskiej. Przewidywania na przyszłość.

chemizacja rolnictwa 29

Sposób uprawy ziemi w dawnych czasach. Nawozy naturalne i mineralne. Chemiczne środki do zwalczania chwastów, chorób i szkodników roślin uprawnych, sposób ich stosowania.

chłopi (od XIX w.) 30

Chłopi jako grupa społeczna, ich położenie, prawa i warunki życia. Pańszczyzna. Uwłaszczenie. Ruch chłopski — ludowy, jego działalność (szerzenie oświaty, walka o sprawiedliwy podział ziemi). Współdziałanie partii robotniczych z chłopskimi. Główne formy walki. Program partii chłopskich w II Rzeczypospolitej. Reforma rolna w okresie międzywojennym. Reforma rolna 1944–1949. Chłopi w Polsce Ludowej.

czyny społeczne 33

Co to są czyny społeczne. Rola czynów społecznych. Udział obywateli w czynach społecznych. Czyny społeczne jako sposób czczenia ważnych wydarzeń i rocznic.

domy dziecka 34

Udział państwa w opiece nad dzieckiem. Organizacja domów dziecka. Tryb życia w domu dziecka. Rola wychowawcy. Rodzinne domy dziecka. Rodziny zastępcze (adopcja). Postać doktora Janusza Korczaka.

domy kultury 34

Co to są domy kultury. Sieć domów kultury w Polsce. Rodzaje domów kultury. Pałace młodzieży. Wiejskie świetlice i domy kultury. Plany na przyszłość.

drogi 36

Co to jest droga. Rodzaje dróg. Rys historyczny. Droga dla pieszych, jezdnia, skrzyżowanie dróg, rondo. Autostrady. Mosty. Przepisy ruchu drogowego. Znaki drogowe.

druk 39

Co to jest druk. Sposób drukowania. Techniki drukarskie: druk wypukły, wklęsły, płaski (offsetowy). Drukarnie w Polsce, ich działalność, dane liczbowe. Rozwój przemysłu poligraficznego. Drukowanie na odległość. Jan Gutenberg — wynalazca druku.

eksport 41

Co to jest eksport. Specjalizacja w produkcji i eksporcie pewnych towarów. Rodzaje towarów eksportowanych przez Polskę. Dane liczbowe.

emeryci i renciści 43

Dane dotyczące liczby emerytów i rencistów w kraju oraz ich wieku. Starość — jej dodatnie i ujemne cechy. Prawo do emerytury lub renty. Ulgi w różnego rodzaju opłatach dla emerytów i rencistów. Domy rencistów. Domy dziennego pobytu.

energetyka 43

Zadania energetyki. Pierwsze sposoby wykorzystania energii. Rodzaje energii. Energia elektryczna i jej źródła. Elektrownie i elektrociepłownie oraz ich działanie i rozwój. Krajowy system energetyczny. Międzynarodowy system energetyczny. Rosnące zapotrzebowanie na energię elektryczną. Projekty nowych elektrowni.

Federacja Socjalistycznych Związków Młodzieży Polskiej 46

Powstanie FSZMP i organizacje, które ją utworzyły. Powstanie w 1976 r. jednej organizacji młodzieży pracującej. Cele FSZMP. Tradycje polskiego ruchu młodzieżowego. Wybitni działacze.

film 48

Narodziny filmu i pierwsze filmy. Filmy dokumentalne, fabularne, oświatowe, animowane. Pierwsze filmy w Polsce. Rozwój filmu polskiego po II wojnie światowej. Wybitni reżyserzy. Dane liczbowe. Przyszłość filmu.

flaga państwowa 52

Historia powstania flagi państwowej. Miejsca i okoliczności wywieszania flagi państwowej. Sztandary wojskowe, bandery.

folwark szlachecki (XVI–XVIII w.) 52

Powstanie folwarku szlacheckiego. Gospodarstwo folwarczne. Pańszczyźniana praca chłopów. Skutki gospodarki folwarcznej. Upadek miast i handlu. Zamiana pańszczyzny na czynsz. Uwłaszczenie chłopów w XIX w.

Front Jedności Narodu 54

Skład i zadania FJN, jego kierownictwo. Społeczna praca obywateli we FJN. Powstanie, tradycje i cele FJN.

gleby 55

Co to jest gleba i z czego ona powstaje. Budowa gleby i jej składniki. Rodzaje gleb (gleby bielcowe, gleby brunatne, gleby lessowe — czarnoziemy, mady rzeczne), stopień ich żyzności. Rozmieszczenie różnych gleb.

godło państwowe 56

Charakterystyka godła państwowego. Legenda o jego powstaniu. Przemiany znaku orła jako godła w ciągu wieków. Orzeł piastowski godłem Polski Ludowej. Miejsca, w których umieszcza się godło państwowe.

gospodarka miejska 58

Co to jest gospodarka miejska, jej zadania i znaczenie. Gospodarka komunalna, urbanizacja. Mieszkania i ich wyposażenie. Komunikacja miejska. System telefoniczny. Zaopatrzenie w wodę i jej zużycie. Ogrzewanie mieszkań. Obiekty wypoczynkowe, urządzenia rozrywkowe. Zadrzewienie i zazielenienie miast. Zanieczyszczanie środowiska naturalnego. Oczyszczalnie ścieków. Problem usuwania i wykorzystywania odpadów i śmieci.

gospodarstwa rolne 61

Produkcja rolna. Gospodarstwo rolne. Charakterystyka gospodarstw indywidualnych, państwowych i spółdziel-

czych. Dane liczbowe, sposób gospodarowania. Pomoc państwa dla indywidualnych rolników. Specjalizacja gospodarstw. Szkolenie rolników.

górnictwo 64

Co to jest górnictwo. Rys historyczny. Górnictwo węgla kamiennego. Kopalnie węgla kamiennego, jego wydobycie w Polsce. Praca górnika. Kopalnie węgla brunatnego. Wydobycie ropy naftowej i gazu ziemnego. Górnictwo soli kamiennej. Złoża siarki oraz metody jej wydobycia w kraju. Górnictwo rud metali (żelaza, cynku, ołowiu, miedzi).

Góry Świętokrzyskie 68

Położenie i budowa. Najwyższe pasmo — Łysogóry, ich budowa, szata roślinna, szczyty (Łysica, Łysa Góra). Góra Radostowa. Góry Masłowskie (szczyt — Klonówka). Pasma Jeleniowskie (szczyt — Szczytniak). Pasma Orłowińskie. Pasma Klonowskie (szczyt — Bukowa Góra). Góra Chel-mowa. Pasma Chęcińskie i Zelejowskie. Kamieniołomy wapienia i zlepieńca wapiennego w okolicach Chęcin. Pierwsza polska stacja łączności satelitarnej w Psarach.

grafika 69

Powstanie grafiki. Drzeworyty. Miedzioryty. Litografia. Zastosowanie grafiki. Grafika użytkowa i artystyczna. Wybitni graficy polscy i ich osiągnięcia.

Grunwald 73

Grunwald — miejscowość historyczna. Dzieje zakonu krzyżackiego w Polsce. Wojna polsko-krzyżacka w latach 1409–1411. Bitwa pod Grunwaldem 15 lipca 1410 r. Pokój w Toruniu w 1411 r.

grzyby 76

Co to są grzyby, ich budowa i podział. Współżycie (miko-ryza i symbioza) grzybów z innymi roślinami. Grzyby pasożytnicze. Choroby (mikozy) ludzi i zwierząt wywołane przez grzyby pasożytnicze. Grzyby mające zastosowanie w produkcji leków, serów, wina itp. Saprofity. Grzyby jadalne, niejadalne i trujące.

gwary polskie 78

Język ogólnopolski i gwary. Grupy gwar polskich (dialektów). Pisownia (transkrypcja) fonetyczna. Przykład ilustrujący różnice gwar. Najczęstsze gwarowe cechy fonetyczne. Mazurzenie. Niektóre różnice gramatyczne i odrębności leksykalne (słownikowe) w gwarach. Powstanie polskiego języka literackiego. Pisarze posługujący się gwarą. Gwary jako źródło do badań historii języka. Stan badań nad gwarami. Regionalizmy. Gwary środowiskowo-zawodowe.

handel 79

Powstanie i istota handlu. Usługi handlowe. Znaczenie handlu w gospodarce i życiu społecznym. Sklep tradycyjny i samoobsługowy. Dom towarowy. Handel wysyłkowy. Handel detaliczny i hurtowy. Organizacje handlowe w Polsce. Handel zagraniczny. Różnica między handlem społecznym a handlem prywatnym.

harcerze 82

Kogo nazywamy harcerzem. Struktura organizacyjna Związku Harcerstwa Polskiego (drużyna, szczerp, hufiec, chorągiew). Jaką organizacją jest ZHP. Rola ZHP. Zasady przyjmowania członków do ZHP. Podział drużyny na zastępy. Drużynowy, zastępowy, rada drużyny. Zbiórki harcerskie. Zadania harcerskie, alerty ZHP, Harcerska Operacja „Bieszczady 40”. Harcerskie obozy letnie i Nieobozowe Lato. Stopnie, sprawności i odznaki. Z historii i tradycji ZHP. Działalność harcerzy w czasie II wojny światowej. Harcerstwo w Polsce Ludowej.

higiena

85

Co to jest higiena. Czynniki, od których zależy higiena: czystość, odżywianie, warunki mieszkaniowe, tryb życia. Czynniki szkodliwe dla organizmu: alkohol, palenie papierosów, lekomania, nerwowy tryb życia. Higiena psychiczna.

historia

86

Co to jest historia. Źródła wiadomości o dawnych czasach. Podział dziejów Polski na okresy. Sposób określania czasu wydarzeń historycznych. Najważniejsze wydarzenia z historii Polski do 1952 r.

hutnictwo

91

Czym zajmuje się hutnictwo. Huta. Hutnictwo żelaza i stali. Wiadomości historyczne. Proces wytwarzania żelaza i stali. Polskie huty żelaza. Hutnictwo cynku i ołowiu, miedzi, aluminium.

hymn państwowy

93

Co to jest hymn państwowy. Najstarsza pieśń pełniąca rolę hymnu — *Bogurodzica*. Historia powstania *Mazurka Dąbrowskiego*. Ogłoszenie *Mazurka Dąbrowskiego* hymnem państwowym w 1926 r. Jego znaczenie dla narodu polskiego w czasie II wojny światowej. *Mazurek Dąbrowskiego* hymnem Polski Ludowej.

import

94

Co to jest import. Jakie towary się importuje. Główne grupy artykułów sprowadzanych do Polski. Dane liczbowe.

informatyka

95

Pochodzenie i znaczenie wyrazu. Co to jest informacja. Sposoby dostarczania informacji. Co to jest informatyka. Komputer. Produkcja komputerów w Polsce. Komputery „Riad” produkowane przez kraje socjalistyczne. Systemy komputerowe. Urządzenia peryferyjne komputera (czytnik taśmy lub kart, perforator taśmy i kart, monitor ekranowy, drukarka wierszowa). Pamięć komputera. Specjaliści zajmujący się informatyką. Rozwój informatyki w Polsce.

inteligencja (XIX i początek XX w.)

97

Inteligencja jako warstwa społeczna. Powstanie inteligencji polskiej. Skupiska inteligencji polskiej. Znaczenie warstwy inteligentkiej w rozwoju nauki i kultury oraz jej rola w życiu narodu.

internaty

98

Przeznaczenie internatów. Organizacja życia w internacie. Rys historyczny. Internaty w Polsce Ludowej. Internaty dla młodzieży szkół podstawowych i średnich, domy akademickie dla studentów.

jeziora

99

Pojezierza. Największe i najgłębsze jeziora w Polsce. Pochodzenie jezior i ich podział.

język polski

101

Pochodzenie języka polskiego. Języki indoeuropejskie. Grupa bałtosłowiańska. Język prasłowiański. 3 grupy języków słowiańskich: wschodniosłowiańskie, południowsłowiańskie i zachodniosłowiańskie. Klasyfikacja języków według budowy gramatycznej. Język polski jako język fleksyjny. 4 okresy dziejów języka polskiego — przedpiśmienny, staropolski, średniopolski, nowopolski. Zabytki języka polskiego. Zmiany zachodzące w języku polskim. Rola języka w życiu narodu.

kanały

103

Komunikacja wodna. Kanał Gliwicki. Kanał Bydgoski. Kanał Odra—Sprewa, Kanał Odra—Hawela. Kanał Żerański. Kanał Augustowski. Kanał Elbląski. Kanały melioracyjne.

kapitałiści

104

Kapitałiści jako grupa społeczna. Rodzaje działalności kapitalistów. Rozwój przemysłu i pojawienie się kapitalistów w Polsce. Obcy kapitał w Polsce. Ocena roli kapitalistów w Polsce.

Karpaty

106

Położenie. Podział na Karpaty Zachodnie, Wschodnie i Południowe. Budowa geologiczna. Karpaty w granicach Polski, ich podział na: Tatry, Podhale, Pieniny, Beskidy i Pogórze Karpackie. Opis Pogórza Karpackiego. Ważniejsze miasta na Pogórzu Karpackim: Wieliczka i Bochnia, Mościce, Dębica, Rzeszów, Jarosław, Przemyśl, Bielsko-Biała.

klimat

107

Co to jest klimat. Składniki klimatu: temperatura, powietrze, opady i wiatry. Klimat Polski. Średnie temperatury roczne. Występowanie opadów. Zmienność i różnorodność typów pogody w Polsce. 6 pór roku występujących w naszym kraju: przedwiośnie, wiosna, lato, jesień, przedzimie, zima.

kluby młodzieżowe

110

Rola i działalność klubów młodzieżowych. Sekcje zainteresowań. Obowiązki i uprawnienia członków klubów młodzieżowych. Organizacja klubu.

koleje

110

Sieć kolejowa w Polsce. Rodzaje pociągów. Polskie Koleje Państwowe. Produkcja wagonów i parowozów w Polsce. Pociągi kontenerowe. Rozwój kolejnictwa w przyszłości. Elektryfikacje i atomatyzacja ruchu kolejowego.

kolonie dziecięce

114

Kolonie wypoczynkowe (letnie i zimowe). Zajęcia kolonijne. Organizacja kolonii. Kolonie zdrowotne. Półkolonie i wczasy w mieście. Dane liczbowe. Pierwsze kolonie w Polsce.

Komisja Edukacji Narodowej

115

Szkolnictwo i oświata w Polsce w 2 połowie XVII i na początku XVIII w. Próby zmian — utworzenie Collegium Nobilium i Korpusu Kadetów. Powołanie Komisji Edukacji Narodowej w 1773 r. Opracowanie planów reformy. Nowe programy nauczania. Podręczniki. Nowa organizacja szkół. Unowocześnienie uniwersytetów w Krakowie i Wilnie. Znaczenie Komisji Edukacji Narodowej dla narodu polskiego.

komunikacja miejska

116

Co to jest komunikacja. Jej znaczenie. Środki komunikacji miejskiej. Znaki i sygnały. Tunele. Przyszłość komunikacji miejskiej (metro).

konstytucja

118

Co to jest konstytucja. Konstytucja Polskiej Rzeczypospolitej Ludowej i jej główne postanowienia. Poprzednie konstytucje w Polsce.

Konstytucja 3 maja

119

Położenie Polski w XVIII w. Walka o reformę państwa. Prace Sejmu Czteroletniego. Kuźnica Kółtajowska. Uchwalenie Konstytucji 3 maja w 1791 r. i jej najważniej-

sze postanowienia. Utworzenie konfederacji w Targowicy. Obalenie konstytucji. Znaczenie Konstytucji 3 maja.

kościół i wyznania 121

Jak powstały religie. Największe religie na świecie: buddyzm, braminizm, hinduizm, konfucjanizm, chrześcijaństwo, islam. Kościoły chrześcijańskie (prawosławny, rzymskokatolicki i kościoły protestanckie), ich organizacja. Historia chrześcijaństwa w Polsce. Kościół katolicki i inne wyznania w PRL. Postanowienia Konstytucji dotyczące spraw religii.

kotliny podkarpackie 123

Położenie. Kotlina Sandomierska, Kotlina Oświęcimska i ich charakterystyka (budowa geologiczna, bogactwa naturalne, główne miasta).

kółka rolnicze 124

Powstawanie pierwszych kółek rolniczych. Cel i zadania obecnych kółek rolniczych. Koła Gospodyń Wiejskich, ich działalność. Szkolenie w kółkach rolniczych.

książka 126

Pierwsze książki na świecie i na ziemiach polskich. Pierwszy księgozbiór w Akademii Krakowskiej. Pojawienie się mistrzów drukarskich w Polsce około 1473 r. Pierwsze polskie książki drukowane (inkunabuly). Rozwój książki w XVI w. — książki w języku polskim, powstawanie bibliotek. Nowe sposoby ilustrowania, nowe farby drukarskie i papier w XVIII w. Przewrót w produkcji książki w XIX w.: wynalezienie linotypu, maszyny rotacyjnej, fotografii. Dalszy rozwój techniki wydawniczej w okresie międzywojennym. Zniszczenie księgozbioru w czasie II wojny światowej. Produkcja książek w PRL (wydawnictwa, drukarnie, przedsiębiorstwo „Dom Książki”). Dni Oświaty, Książki i Prasy. Dane liczbowe.

kuchnia polska 128

Co to jest kuchnia. Sposób odżywiania się Polaków w dawnych czasach. Wpływ kuchni włoskiej (od XVI w.) i francuskiej (od XVIII w.) na sposób odżywiania się ludzi zamożniejszych. Potrawy jadane w XIX w. i I połowie XX w. Sposób odżywiania się obecnie. Zapotrzebowanie organizmu na składniki pokarmowe. Problem żywienia na świecie. Unowocześnienie kuchni polskiej — zmiany w zestawie potraw i szybsze ich przygotowywanie.

kultura 131

Określenie człowieka kulturalnego. Różne znaczenia wyrazu kultura. Elementy składające się na pojęcie kultury. Określenie kultury polskiej. Rozwój kultury polskiej poprzez wieki. Upowszechnienie kultury w Polsce Ludowej. Przewidywania na przyszłość.

kultura fizyczna 133

Co to jest kultura fizyczna. Pierwsi krzewiciele idei wychowania fizycznego w Polsce. Pierwsze organizacje sportowe („Sokół”, „Siła”, „Widzew”). Sport w okresie międzywojennym. Rozwój kultury fizycznej w Polsce Ludowej. Pozycja sportu polskiego na świecie. Dane liczbowe. Uchwała Rady Ministrów z 1973 r. w sprawie dalszego rozwoju kultury fizycznej.

las 137

Roślinność leśna. Zwierzęta leśne. Sadzenie lasów i ich pielęgnacja. Rodzaje lasów w Polsce: iglaste, mieszane i liściaste. Niektóre gatunki drzew leśnych. Znaczenie lasów.

lekarze 140

Kto to jest lekarz. Pierwsze wiadomości o sztuce lekarskiej. Pierwsi polscy lekarze. Wyodrębnienie się specjalności lekarskich. Obecne osiągnięcia medycyny. Postęp chirurgii w Polsce. Dane statystyczne.

literatura 142

Początki literatury — literatura mówiona (pieśni i opowiadania). Pierwsza literatura pisana (łacińska) w Polsce w XII w. Pierwsi pisarze piszący w języku polskim — XVI w. Pisarze epoki stanisławowskiej. Rozwój literatury polskiej w XIX w. i najwybitniejsi pisarze. Literatura przełomu XIX i XX w. i jej przedstawiciele. Poeci i prozaicy XX w. Zadania literatury współczesnej.

lotnictwo cywilne 144

Co to jest lotnictwo cywilne. Rys historyczny. Polska. Linie Lotnicze LOT. Lotniska i dworce lotnicze w Polsce. Rodzaje samolotów PLL LOT (AN-24, Tu-134, Il-62). Przyszłość transportu lotniczego. Lotnictwo sanitarne. Polski przemysł lotniczy. Rodzaje produkowanych samolotów. Największe wytwórnie. Polskie osiągnięcia w produkcji szybowców, samolotów szkolno-treningowych, samolotów rolniczych. Usługi agrolotnicze. Zamierzenia przemysłu lotniczego.

ludność 148

Pochodzenie ludności Polski. Liczba mieszkańców Polski w dawnych wiekach. Spisy ludności. Obecny stan ludności w Polsce. Średnia gęstość zaludnienia. Rozmieszczenie ludności w poszczególnych rejonach kraju.

łąki 150

Charakterystyka świata roślinnego i zwierzęcego łąk w różnych porach roku. Dwie warstwy roślinności łąkowej — darń i ruń. Znaczenie gospodarce łąk. Trzy sposoby wykorzystywania łąk: koszenie, wypasanie i użytkowanie naprzemienne. Uprawa łąk kośnych. Łąki pastwiskowe, gospodarowanie nimi.

malarstwo 152

Rola malarstwa. Rys historyczny polskiego malarstwa: pierwsze malowidła, wybitni malarze i ich obrazy. Różnice między malarstwem tradycyjnym a współczesnym.

melioracje rolne 158

Zadania i cele melioracji. Sposób ich przeprowadzania. Oplacalność melioracji. Ważniejsze melioracje w Polsce. Urządzenia zastępujące deszcze — deszczownie.

Milicja Obywatelska 159

Zadania MO. Powstanie MO i pierwszy okres jej działalności. Rodzaje służb w MO. Prace zlecane MO przez władze państwowe. Struktura organizacyjna MO. Ochotnicza Rezerwa Milicji Obywatelskiej (ORMO).

muzea 162

Co to jest muzeum. Pierwsze muzea na świecie i w Polsce. Rodzaje muzeów (humanistyczne, przyrodnicze i techniki). Podział muzeów humanistycznych na: muzea gromadzące dzieła sztuki, muzea archeologiczne, etnograficzne, regionalne, historyczne, biograficzne, muzea martyrologii. Muzea narodowe w Polsce. Charakterystyka muzeum przyrodniczego i muzeum techniki. Skanseny. Muzea sztuki dziecka.

muzyka 164

Najdawniejsza muzyka polska. Dwa rodzaje muzyki w średniowieczu — świecka i religijna. Wiek XVI złotym

wiekami muzyki polskiej. Powstanie tańców narodowych (polonez, mazur, krakowiak). Powstanie opery w XVII w. Wybitni muzycy i kompozytorzy XIX w. i 1 połowy XX w. Muzyka polska w okresie okupacji. Wychowanie muzyczne w Polsce Ludowej. Wybitni kompozytorzy współcześni. Działalność filharmonii, teatrów muzycznych, orkiestr, Konkursy im. Fryderyka Chopina i Henryka Wieniawskiego i ich laureaci. Sławni współcześni śpiewacy i dyrygenci. Najwybitniejsi reprezentanci polskiego dżezu. Festiwale piosenki i zespoły muzyki rozrywkowej.

narodziny Polski Ludowej 168

Objęcie władzy w 1944 r. przez Krajową Radę Narodową. Powołanie Polskiego Komitetu Wyzwolenia Narodowego. *Manifest lipcowy*. Ważniejsze wydarzenia poprzedzające odrodzenie się Polski jako państwa ludowego: dwa przeciwstawne programy w sprawie przyszłości Polski w okresie okupacji; program PPR ogłoszony w deklaracji listopadowej 1943 r.; powstanie Krajowej Rady Narodowej; utworzenie Armii Ludowej; uformowanie Wojska Polskiego na terenie ZSRR (1 Dywizja Piechoty im. Tadeusza Kościuszki); przejście władzy przez obóz demokracji na terenach wyzwolonych w 1944 r.; powstanie warszawskie i jego upadek; przejście władzy przez PKWN w całej wyzwolonej Polsce. Rząd Tymczasowy, Tymczasowy Rząd Jedności Narodowej. Reforma rolna i nacjonalizacja przemysłu. Referendum w 1946 r. i wybory do Sejmu w 1947 r. Ostateczne zwycięstwo obozu demokracji.

naród polski 172

Związki łączące ludzi, którzy tworzą naród. Poczucie przynależności do narodu. Patriotyzm i nacjonalizm. Polacy w okresie zaborów. Klasy i warstwy społeczne w Polsce w XIX w. i 1 połowie XX w. Trzy główne grupy społeczne w Polsce Ludowej: robotnicy, chłopci, inteligencja.

nauczyciele 173

Powstanie zawodu nauczyciela. Pierwsi nauczyciele w Polsce. Określenia: pedagog i wychowawca. Zadania nauczyciela. Szkolenie nauczycieli. Cechy dobrego nauczyciela. Rada pedagogiczna. Związek Nauczycielstwa Polskiego. Karta praw i obowiązków nauczyciela. Dzień Nauczyciela.

nauka i jej organizacja 174

Jak powstała i czym jest nauka. Filozofia — najstarsza dziedzina wiedzy. 3 najbardziej rozpowszechnione podziały nauk: 1) nauki przyrodnicze i humanistyczne; 2) nauki formalne lub ścisłe i nauki empiryczne; 3) nauki teoretyczne i nauki praktyczne albo stosowane. Warunki konieczne do rozwoju nauki. Organizacyjny podział placówek naukowych w Polsce na 3 piony: pion szkół wyższych, pion instytutów resortowych i pion Polskiej Akademii Nauk. Zjazdy naukowe (kongresy).

nauki humanistyczne 177

Czym zajmują się nauki humanistyczne. Wybitni przedstawiciele oraz ich prace od średniowiecza do czasów współczesnych.

nauki ścisłe i przyrodnicze 179

Najwybitniejsi polscy uczeni w dziedzinie nauk ścisłych i przyrodniczych oraz ich osiągnięcia na przestrzeni wieków.

nauki techniczne 181

Najwybitniejsi polscy uczeni w dziedzinie nauk technicznych i ich osiągnięcia na przestrzeni wieków.

Niecka Nidziańska 183

Położenie. Charakterystyka obszaru. Bogactwa mineralne (gips i siarka). Główne miasta: Pińczów, Jędrzejów i Busko-Zdrój.

Nizina Mazowiecka 184

Położenie. Ukształtowanie powierzchni, kotliny i wzniesienia: Nizina Podlaska, Wysoczyzna Siedlecka, Kotlina Warszawska. Gleby. Obszary leśne: Puszcza Białowieska, Puszcza Knyszyńska, Puszcza Augustowska, Puszcza Kurpiowska, Puszcza Kampinoska. Ludność. Główne ośrodki przemysłowe: Warszawa, Łódź, Białystok i Płock.

Nizina Śląska 187

Położenie. Ukształtowanie powierzchni. Gleby. Warunki klimatyczne. Rodzaje upraw. Obszary leśne: Bory Dolnośląskie. Bogactwa mineralne. Lubińsko-Głogowskie Zagłębie Miedziowe. Główne miasta: Wrocław, Opole, Legnica. Porty rzeczne na Odrze: Brzeg i Głogów.

Niziną Wielkopolską 188

Położenie. Podział na Pojezierze Wielkopolsko-Kujawskie i Nizinę Południowowielkopolską i ich charakterystyka. Pradoliny, ich powstanie i opis. Pradolina Warszawsko-Berlińska i Toruńsko-Eberswaldzka. Puszcza Notecka. Wzniesienia: Wzgórze Dalkowskie i Trzebnickie. Gleby. Rodzaje upraw. Bogactwa mineralne: węgiel brunatny i sól kamienna. Uzdrowiska: Ciechocinek, Inowrocław. Główne miasta: Poznań, Gniezno, Kalisz, Włocławek, Bydgoszcz.

niziny nadmorskie 190

Nizina Szczecińska, jej położenie i charakterystyka. Wyspy: Wolin i Uznam. Główne miasta: Szczecin, Stargard Szczeciński, Świnoujście, Międzyzdroje, Kamień Pomorski. Zalew Szczeciński. Pobrzeże Słowińskie, jego położenie i charakterystyka. Jeziora: Łebsko, Gardno i Jamno. Wydmny ruchome w okolicach Łeby. Ruiny kościoła w Trzemeszcu. Wybrzeże Kaszubskie — kępy: Oksywska, Pucka, Swarzewska, Redłowska. Żuławy Wiślane — położenie i opis. Nizina Warmińska — położenie i ukształtowanie terenu. Główne miasta: Elbląg i Frombork.

obozы młodzieżowe 193

Obozy stałe i wędrownie, zajęcia obozowe. Obozy szkolniowe. Organizatorzy obozów. Obozy zagraniczne i międzynarodowe.

Obrona Terytorium Kraju 194

Zewnętrzny i wewnętrzny front obrony kraju. Zadania frontu wewnętrznego. Specjalne wojska przeznaczone do walki na froncie wewnętrznym. Obrona cywilna — zadania i terenowe oddziały samoobrony, ich zadania. Przygotowanie obronne młodzieży. Inspektorat obrony terytorialnej. Inspektorat obrony cywilnej. Ustawa *O powszechnym obowiązku obrony PRL*.

obszar Polski 194

Wielkość powierzchni i jej kształt. Krańce obszaru Polski, odległości między nimi.

obywatel 195

Kto i kiedy może stać się obywatelem PRL. Prawa i obowiązki młodego obywatela PRL. Prawa i obowiązki pełnoletniego obywatela PRL. Sytuacja obywateli w dawnej Polsce (nierówne prawa, uprzywilejowanie niektórych stanów). Równość praw obywateli w Polsce Ludowej.

ochrona środowiska przyrodniczego 196

Co to jest środowisko przyrodnicze. Zmiany zachodzące w środowisku przyrodniczym w ciągu wieków. Zanieczyszczenie powietrza i wód, niekorzystne zmiany w glebach i skałach. Zapobieganie niszczeniu środowiska przyrodniczego. Sozologia — nauka badająca zmiany środowiska przyrodniczego. Działalność międzynarodowej organizacji UNESCO w zakresie ochrony środowiska. Organizacje i instytucje w PRL zajmujące się ochroną środowiska.

ochrona zabytków 198

Co to są zabytki. Ochrona prawna zabytków. Pierwsze próby ochrony skarbów kultury. Wojenne zniszczenia zabytków. Działalność władz PRL w dziedzinie ochrony zabytków: odbudowa historycznych dzielnic w miastach, starania o zwrot wywiezionych skarbów kultury, konserwacja i ochrona dzieł sztuki, pamiątek historycznych, zabytków przyrody.

ochrona zdrowia 200

Co to jest ochrona zdrowia. Zapobieganie chorobom, czyli profilaktyka. Czynniki sprzyjające zdrowiu: higieniczny tryb życia, szczepienia ochronne, walka z nałogami. Choroby społeczne. Prawo do ochrony zdrowia każdego obywatela PRL.

ogrody botaniczne 201

Co to są ogrody botaniczne i jak powstawały. Pierwsze polskie ogrody botaniczne. Rozmieszczenie roślin we współczesnym ogrodzie botanicznym. Zadania ogrodów botanicznych.

ogrody zoologiczne 203

Co to są ogrody zoologiczne. Rys historyczny. Nowoczesne zoo i jego wygląd. Pomieszczenia dla zwierząt, ich żywienie i opieka nad nimi. Zadania ogrodów zoologicznych.

olimpiady i konkursy przedmiotowe 207

Na czym polegają konkursy i olimpiady, jakie jest ich znaczenie. Konkursy przedmiotowe — polonistyczny, języka rosyjskiego, matematyczny — ich organizacja i przebieg. Przywileje laureatów konkursów. Olimpiady przedmiotowe — matematyczna, fizyczna, chemiczna, biologiczna, historyczna, języka rosyjskiego, literatury i języka polskiego — ich organizacja i przebieg. Przywileje zwycięzców olimpiad.

olimpijczycy polscy 208

Co to są igrzyska olimpijskie. Nowożytny olimpiady. Międzynarodowy Komitet Olimpijski. Polski Komitet Olimpijski. Udział Polaków w olimpiadach. Medale olimpijskie zdobyte przez Polaków. Polscy sportowcy polegali w czasie II wojny światowej. Sukcesy sportowców polskich w olimpiadach po II wojnie światowej. Olimpijskie konkursy sztuki. Polscy artyści — zdobywcy medali olimpijskich.

opieka nad matką i dzieckiem 212

Prawa i przywileje przyszłych matek. Poradnia „K”. Prawa i przywileje matek. Żłobki. Opieka lekarska nad małymi dziećmi. Opieka lekarska w szkole. Instytut Matki i Dziecka.

ordery i odznaczenia państwowe 213

Komu i za co nadaje się ordery i odznaczenia państwowe. Kto je nadaje. Tytuły honorowe. Ordery. Odznaczenia państwowe.

organizacje społeczne 216

Co to są organizacje społeczne i jakie mają znaczenie. Stowarzyszenia wyższej użyteczności. Towarzystwa regionalne. Stowarzyszenia kulturalne.

Państwowe Gospodarstwa Rolne 216

Charakterystyka PGR. Mechanizacja w PGR. Współdziałanie i podział pracy między PGR-ami (kombinaty, fermy hodowlane). Planowa gospodarka PGR. Korzyści dla rolnictwa płynące z nowoczesnej gospodarki w PGR. Robotnicy rolni. Współpraca PGR z rolnikami indywidualnymi.

pasożyty i choroby odzwierzęce 218

Co to jest pasożyt. Jakie są pasożyty i gdzie występują. Zależność między budową a trybem życia pasożytów. Szkody wyrządzane przez pasożyty. Sposoby zwalczania pasożytów. Przykłady niektórych chorób odzwierzęcych (pryszczycza, nosacizna, wąglik, wścieklizna, włośnica, tasiemczyce, ornitoza, papuzice). Służba weterynaryjna i jej zadania w zwalczaniu chorób odzwierzęcych.

pieniądz 219

Kształtowanie się gospodarki wymiennej. Przykłady towarów pełniących w przeszłości rolę pieniądza. Charakterystyka pieniądza. Powstanie pieniędzy metalowych. Pieniądze papierowe i ich charakterystyka. Jednostka pieniądza. Jednostka towaru. Cena towaru. Dochód narodowy i jego podział za pośrednictwem pieniądza.

Pieniny 221

Położenie i budowa. Szczyty: Trzy Korony, Sokolica. Przełom Dunajca. Ślady działalności wulkanicznej pod Szczawnicą i Krościenkiem. Źródła mineralne. Uzdrawisko Szczawnica.

plany gospodarcze 221

Co to jest plan. W jaki sposób planujemy. Narodowy plan społeczno-gospodarczy i jego znaczenie. Plany perspektywiczne, wieloletnie i plany roczne. W jaki sposób powstaje narodowy plan społeczno-gospodarczy.

początki państwa polskiego 223

Dawne polskie plemiona, ich organizacja, życie i zwyczaje. Zjednoczenie plemion polskich przez Polan. Piastowie — pierwsi władcy państwa polskiego. Ustrój Polski za panowania Mieszka I. Grody, ich rozmieszczenie. Znaczenie grodu. Główne grody: Gniezno, Poznań, Kruszwica, Kraków, Wrocław, Sandomierz, Płock. Podział społeczeństwa na ludzi pracy i warstwę rządzącą. Przyjęcie chrztu przez Mieszka I w 966 r. Działalność duchownych, początki organizacji kościelnej. Stosunki Polski z krajami sąsiednimi.

pocztą, telegraf, telefon 225

Dzień Łącznościowca (18 X). Wprowadzenie komunikacji pocztowej w Polsce. Rozwój poczty. Pierwszy znaczek pocztowy. Zadania poczty współczesnej. Kod pocztowy. Urządzenia techniczne pracujące na poczcie. Komunikacja telefoniczna. Komunikacja teleksowa, „Telefoto”.

podania ludowe 227

Jak powstają podania. Podania opisane w dawnych kronikach polskich. Przykłady najbardziej znanych podań narodowych. Podania ludowe w twórczości literackiej i muzyce.

pogoda 229

Co to jest pogoda. Składniki pogody. Sposoby określania temperatury powietrza, opadów, zachmurzenia nieba,

wiatrów. Stacje meteorologiczne, ich zadania. Sporządzanie map pogody i komunikatu meteorologicznego. Dane, na podstawie których opracowuje się prognozę pogody.

pogotowie ratunkowe 230

Rola pogotowia ratunkowego. Rodzaje transportu używanego przez pogotowie ratunkowe. Początki działalności pogotowia ratunkowego w Polsce.

pojazdy samochodowe 231

Co to jest pojazd samochodowy. Rodzaje pojazdów. Plany rozbudowy zaplecza samochodowego. Przedsiębiorstwa transportowe PKS i PEKAES. Kontenery i ich znaczenie w transporcie. Pojazdy samochodowe produkowane w Polsce.

Pojezierze Mazurskie 234

Położenie. Ukształtowanie powierzchni. Najwyżej położone tereny: Dylewska Góra i Szeskie Wzgórza. Liczba i powierzchnia jezior mazurskich. Największe jeziora: Śniardwy, Mamry. Sieć komunikacji wodnej. Giżycko — ośrodek turystyczny. Pojezierze Suwalskie. Ptactwo pojezierza. Puszcza Piska. Gleby. Największe miasta: Toruń, Grudziądz, Olsztyn.

Pojezierze Pomorskie 235

Położenie. Ukształtowanie powierzchni. Najwyżej położone tereny: Wzgórza Szymborskie, Wieżyca. Jeziora: Drawsko, Wielimie, Lubie, Charzykowskie, Raduńskie i Wdzydze. Większe miasta: Wejherowo, Chojnice, Kościerzyna, Starogard Gdański, Szczecinek i Wałcz. Bory Tucholskie.

pola 236

Jak powstały pola uprawne. Praca w polu. Rośliny uprawiane: zboża, rośliny okopowe, pastewne, oleiste, włókniste i lecznicze. Chwasty. Zwierzęta polne.

polityka zagraniczna Polski 239

Co to jest polityka zagraniczna i dyplomacja. Narodziny polityki zagranicznej i dyplomacji. Znaczenie polityki zagranicznej po II wojnie światowej. Pokojowa polityka zagraniczna PRL. 3 główne zasady polskiej polityki zagranicznej: współpraca polityczna, gospodarcza, kulturalna z krajami wspólnoty socjalistycznej; pomoc krajom rozwijającym się i udzielanie poparcia narodom walczącym o niepodległość; współpraca z krajami kapitalistycznymi. Układ o Przyjaźni, Pomocy Wzajemnej i Współpracy między Związkiem Radzieckim a Polską. Układ Warszawski. Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej i jej zadania. Udział Polski w pracach ONZ i innych organizacji międzynarodowych. Konferencja Bezpieczeństwa i Współpracy w Europie. Instytucje kierujące polityką zagraniczną Polski.

Polonia zagraniczna 242

Kogo zaliczamy do Polonii. Największe skupiska polonijne. Przyczyny emigracji z Polski w różnych okresach. Organizacje polonijne. Charakterystyka największych skupisk polonijnych w: USA, ZSRR, Francji, Brazylii, Wielkiej Brytanii, RFN, Argentynie, Australii, Czechosłowacji, Belgii i Danii. Czasopisma polonijne. Kontakty i współpraca Polonii z krajem. Towarzystwo Łączności z Polonią Zagraniczną „Polonia”.

Polska Jagiellonów 243

Sytuacja w Polsce po śmierci Kazimierza Wielkiego. Unia w Krewie między Polską a Litwą. Władysław Jagiełło królem Polski. Polityka Polski w czasie panowania Ja-

giellonów (1386–1572) — złamanie potęgi krzyżackiej, odzyskanie dostępu do morza. Ludność Polski i Litwy, jej charakterystyka, warstwy społeczne. Ustrój Polski, umocnienie pozycji szlachty. Rozwój kultury, jej główni przedstawiciele. Unia Lubelska w 1569 r.

Polska Piastów 246

Okres panowania dynastii Piastów. Umacnianie kraju i obrona państwa polskiego przed Niemcami głównym zadaniem pierwszych władców piastowskich. Zajęcia ludności w X i XI w. Okres rozbicia dzielnicowego. Sprawa dździej Krzyżaków do Polski w 1226 r. Nieudane próby zjednoczenia Polski. Zjednoczenie państwa polskiego przez Władysława Łokietka. Panowanie Kazimierza Wielkiego (rozbudowa miast, budowa zamków strzegących granic, reforma skarbu i wojska, założenie Akademii Krakowskiej w 1364 r.). Wygaśnięcie dynastii Piastów w królestwie polskim w 1370 r.

Polska w organizacjach międzynarodowych 248

Rodzaje współpracy między państwami. Organizacje międzynarodowe jako forma współpracy między państwami. Organizacje rządowe. Układ Warszawski. Rada Wzajemnej Pomocy Gospodarczej. Organizacja Narodów Zjednoczonych. Działalność Polski w ONZ. Polscy przedstawiciele w ONZ. Wspecjalizowane organizacje w ramach ONZ. Organizacje pozarządowe. Światowa Federacja Młodzieży Demokratycznej. Znaczenie organizacji międzynarodowych.

Polska Zjednoczona Partia Robotnicza 251

Co to jest partia polityczna. Do czego dąży PZPR. Polskie partie robotnicze — poprzedniczki PZPR. PZPR jako partia marksistowsko-leninowska. Współpraca PZPR z komunistycznymi i rewolucyjnymi partiami w innych krajach. Kierownicza rola PZPR w Polsce. Współpraca PZPR ze Zjednoczonym Stronnictwem Ludowym i Stronnictwem Demokratycznym. Obowiązki i prawa członka partii. Władze PZPR. Organy prasowe PZPR. VI Zjazd PZPR. VII Zjazd PZPR.

Polski Czerwony Krzyż 254

Powstanie Czerwonego Krzyża — organizacji międzynarodowej. Utworzenie PCK. Działalność członków PCK przed wojną i w okresie II wojny światowej. Obecne zadania PCK. Szkolne koła PCK. Liga Stowarzyszeń Czerwonych Krzyży.

Polskie Towarzystwo Schronisk Młodzieżowych 255

Zadania PTSM. Rys historyczny. Dane liczbowe. Działalność PTSM: upowszechnianie turystyki, obsługa turystów, obozy wędrownie, wycieczki, rajdy, zloty.

Polskie Towarzystwo Turystyczno-Krajoznawcze 256

Historia powstania PTTK. Cele organizacji. Sylwetki wybitnych ludzi — inicjatorów ruchu turystycznego w Polsce. Rodzaje turystyki. Odnaki turystyczne. Działalność PTTK. Górskie Ochotnicze Pogotowie Ratunkowe. Prawa członków PTTK.

Polski Komitet Olimpijski 258

Powstanie PKOl. Zadania PKOl. Akcja zdobywania Kółek Olimpijskich. Klub Olimpijczyka. Dzień Olimpijczyka. Wyróżnienia za twórczość artystyczną związaną z ideą olimpijską.

Polski Komitet Pomocy Społecznej

259

Cele i znaczenie PKPS. Rodzaje pomocy udzielanej przez PKPS: pomoc materialna, opieka nad osobami niedołącznymi, rodzinami więźniów, Kluby seniora. Współpraca młodzieży z PKPS — akcja niewidzialnej ręki.

położenie Polski i jej granice

260

Środkowe położenie Polski w Europie. Polska jako kraj nadmorski. Granice Polski z CSRS, ZSRR, NRD. Granice naturalne i sztuczne. Przejścia graniczne. Granice morskie i powietrzne. Pas wód terytorialnych, pas ochrony wybrzeża. Korytarze lotnicze.

pomoce naukowe

262

Co to są pomoce naukowe. Rodzaje pomocy naukowych: podręczniki, skrypty, atlasy, globusy, płyty, przyrządy i modele, plansze, wykresy, tablice, instrumenty muzyczne, radio, telewizor, magnetofon, przezroczka, filmy. Projektowane pomoce naukowe w przyszłości: laboratoria językowe, maszyny nauczające.

poradnie wychowawczo-zawodowe

264

Zadania poradni. Badania lekarskie, psychologiczne i pedagogiczne przeprowadzane w poradniach. Opieka poradni nad szkołami i przedszkolami.

powstania narodowe (XIX w.)

264

Próby odzyskania niepodległości w czasie zaborów. Powstanie i upadek Księstwa Warszawskiego. Powstanie w Wielkopolsce w 1848 r. Powstanie krakowskie w 1846 r., wystąpienia w 1848 r. w Galicji. Wybuch powstania listopadowego w 1830 r. i jego przyczyny. Dwa stronnictwa działające w tym okresie. Sławne bitwy powstania listopadowego: pod Grochowem, Stoczkiem, Iganiami, obrona Woli. Upadek powstania listopadowego i jego przyczyny. Powstanie styczniowe w 1863 r. Przyczyny wybuchu. Stronnictwa Czerwonych i Białych, ich cele. Konspiracyjny Rząd Narodowy. Dekret o uwłaszczeniu chłopów. Różnice między powstaniem styczniowym a listopadowym. Upadek powstania i jego przyczyny.

prasa

268

Co to jest prasa. Środki masowego przekazu. Pierwsza gazeta polska w 1661 r. Współczesna prasa polska: prasa ogólnopolska i lokalna, prasa fachowa, czasopisma organizacji politycznych i społecznych. Pierwsze polskie czasopisma dziecięce w 1824 r. Współczesne czasopisma dla dzieci i młodzieży. Znani autorzy i redaktorzy prasy dla dzieci.

przedszkola

269

Co to jest przedszkole. Rola przedszkola. Rys historyczny. Rozwój przedszkoli po II wojnie światowej.

przemysł

271

Co to jest przemysł. Zadania i znaczenie przemysłu. Rodzaje przemysłu. Dzieje przemysłu polskiego. Rozwój przemysłu w PRL. Najbardziej rozwinięte gałęzie naszego przemysłu.

przemysł chemiczny

273

Wytwory przemysłu chemicznego. Co to jest chemizacja. Historia polskiego przemysłu chemicznego. Przemysł chemiczny w Polsce Ludowej. Najważniejsze zakłady chemiczne i ich wyroby. Przemysł chemiczny w przyszłości.

przemysł drzewny i papierniczy

276

Wytwory przemysłu drzewnego. Przemysłowa obróbka drewna (tartaki, wytwórnie płyt pilśniowych i wiórowych). Przemysł meblowy. Przemysł papierniczy. Wytwarzanie papieru. Zakłady papiernicze w Polsce.

przemysł elektromaszynowy

278

Wyroby przemysłu elektromaszynowego. Podział przemysłu elektromaszynowego. Przemysł metalowy — wyroby, najważniejsze zakłady. Przemysł maszynowy — wyroby, najważniejsze zakłady. Przemysł precyzyjny — wyroby, najważniejsze zakłady. Przemysł środków transportu — produkcja wagonów kolejowych, tramwajowych, lokomotyw, najważniejsze zakłady; produkcja pojazdów samochodowych, fabryki samochodów. Przemysł elektrotechniczny i elektroniczny — wyroby, najważniejsze zakłady.

przemysł lekki

283

Wyroby przemysłu lekkiego. Podział przemysłu lekkiego. Przemysł włókienniczy i dziewiarski — surowce, rodzaje fabryk, główne zakłady i ośrodki, wyroby. Przemysł odzieżowy — wprowadzenie nowoczesnej techniki, główne ośrodki. Przemysł skórzano-obuwniczy — jego zadania, największe fabryki obuwia.

przemysł mineralny

285

Zadania przemysłu mineralnego i jego podział. Przemysł materiałów budowlanych — jego wyroby, rodzaje zakładów (kamieniołomy, zakłady wapiennicze, cementownie i wytwórnie betonu, cegielnie); fabryki domów. Przemysł szklarski — wyroby, huty szkła, znane ośrodki przemysłu szklarskiego. Przemysł ceramiki szlachetnej — surowce, technika wytwarzania wyrobów, ważniejsze fabryki porcelany, fajansu, porcelitu.

przemysł spożywczy

287

Zadania przemysłu spożywczego. Rodzaje zakładów. Początki przemysłu spożywczego w Polsce. Rozwój przemysłu spożywczego po II wojnie światowej. Ważniejsze zakłady. Przewidywania na przyszłość.

przeszłość geologiczna Polski

289

Czym zajmuje się geologia. Wiek Ziemi. Przeszłość geologiczna Europy w ciągu ostatniego miliona lat — lądolody, utwory polodowcowe (moreny), zmiany klimatyczne (okresy lodowe i międzylodowcowe), pojawienie się roślinności i zwierząt. Charakterystyka obszaru Polski 100 milionów lat temu — zalew mórz, powstawanie skał osadowych (wapieni), skamieniałości. Charakterystyka obszaru Polski 300 milionów lat temu — ląd, lasy, tworzenie się pokładów węgla. Ruchy skorupy ziemskiej, powstawanie łańcuchów górskich.

przychodnie i poradnie

292

Poradnie rejonowe. Przychodnie rejonowe. Poradnie specjalistyczne. Przychodnie obwodowe. Zespół Opieki Zdrowotnej. Specjalista krajowy.

Rada Ministrów

293

Co to jest Rada Ministrów. Skład Rady Ministrów. Rada Ministrów jako organ podległy Sejmowi. Działalność premiera, ministrów, Prezydium Rządu. Zadania Rady Ministrów. Kolejne rządy w PRL.

Rada Państwa

294

Co to jest Rada Państwa. Skład Rady Państwa. Zadania i uprawnienia Rady Państwa. Data powstania Rady Państwa.

radio i telewizja 294

Jak powstaje program radiowy i telewizyjny. Nadawanie programu radiowego i telewizyjnego „na żywo” lub z taśmy. Sytem urządzeń nadawczo-odbiorczych i pośredniczących. Satelity telekomunikacyjne. Rola radia i telewizji. Daty powstania radia i telewizji w Polsce. Rozgłośnie radiowe i ośrodki telewizyjne w PRL. Przewidywania na przyszłość (magnetowidy domowe, radiotelefony, wideotelefony itp.).

radę narodowe 298

Co to są rady narodowe i jakie mają zadania. Wybory do rad narodowych. Organizacja rad narodowych. Radni i ich uprawnienia. Rys historyczny.

rewolucja naukowo-techniczna 299

Proces wytwarzania przedmiotów użytkowych w dawnych czasach. Rola rzemiosła. Pierwsza rewolucja przemysłowa. Druga rewolucja przemysłowa, zwana rewolucją naukowo-techniczną. Co to jest automatyzacja i automat. Komputer — podstawowa maszyna epoki rewolucji naukowo-technicznej. Rola uczonych i specjalistów.

rezerwy przyrody i parki narodowe 301

Przyczyny zakładania parków narodowych i rezerwatów przyrody oraz ich rola. Parki narodowe w Polsce: Tatrzański, Pieniński, Babiogórski, Karkonoski, Bieszczadzki, Świętokrzyski, Ojcowski, Roztoczański, Białowiecki, Kampinoski, Wielkopolski, Woliński i Słowiński. Cechy charakterystyczne poszczególnych parków. Rezerwy przyrody i ich rola. Rezerwy ścisłe i częściowe. Dane liczbowe. Zabytki przyrody.

robotnicy 305

Powstanie klasy robotniczej. Największe skupiska robotnicze w okresie zaborów, warunki pracy i życia robotników w tym czasie. Walka robotników o lepszy byt i sprawiedliwość społeczną. Pierwsze organizacje robotnicze. Pierwsi socjaliści polscy. Partia Proletariat. Inne partie robotnicze. Rozbicie polskiego ruchu robotniczego. Partie robotnicze w okresie międzywojennym, ich charakterystyka. Ruch robotniczy w okresie okupacji hitlerowskiej. Robotnicy w Polsce Ludowej i ich partia.

rodzina 308

Co to jest rodzina. Zadania rodziny. Opis dawnej rodziny polskiej. Charakterystyka rodziny współczesnej. Stosunek państwa do rodziny. Prawa i obowiązki członków rodziny.

rodzinny budżet czasu 309

Wartość czasu w życiu współczesnego człowieka. Właściwe gospodarowanie czasem i podział pracy w rodzinie. Rodzinny budżet czasu w przyszłości.

rodzinny wypoczynek 310

Co to jest wypoczynek. Rola wspólnego wypoczynku w życiu rodziny. Różne sposoby spędzania wolnego czasu, „Minister wypoczynku” i jego obowiązki.

rolnictwo 312

Co to jest rolnictwo i jakie są jego zadania. Podstawowe działy rolnictwa: produkcja roślinna i produkcja zwierzęca. Naturalne warunki rozwoju rolnictwa w Polsce. Rozwój polskiego rolnictwa w ciągu ostatnich 30 lat. Wpływ nauki i techniki na wyniki uzyskiwane przez rolnictwo. Polska krajem przemysłowo-rolniczym. Stan rolnictwa w Polsce w okresie międzywojennym. Reformy rolne. Troska państwa o jak najlepsze zagospodarowanie ziemi.

roślinna produkcja 315

Co to jest produkcja roślinna. Uprawa zbóż (żyto, pszenica, jęczmień, owies), jej znaczenie, osiągnięcia polskiego rolnictwa w tej dziedzinie i ich przyczyny. Uprawa ziemniaków. Uprawa roślin przemysłowych (buraki cukrowe, rzepak, len, konopie).

roślinność Polski 317

Różnorodność gatunków roślin w Polsce. Najbardziej znane środowiska życia roślin: woda, łąka i las. Określenie zespołu roślin. Rodzaje zespołów roślinnych występujących w Polsce. Charakterystyka niektórych zespołów roślin: wydmy, torfowiskowe, zespoły stepów i suchych muraw oraz zespoły górskich.

rośliny chronione i lecznicze 319

Przyczyny ginienia roślin. Ustawy o ochronie przyrody w Polsce. Ochrona całkowita i częściowa. Rośliny chronione w Polsce (endemiczne, relikty, lecznicze). Ważniejsze rośliny chronione i lecznicze.

rośliny i zwierzęta morskie 322

Przykłady roślin i zwierząt żyjących w morzach. Strefa przybrzeżna i strefa oceaniczna oraz rośliny i zwierzęta w nich występujące. Roślinność wód Bałtyku. Roślinność przybrzeżna Bałtyku. Zwierzęta wód Bałtyku.

rośliny i zwierzęta towarzyszące człowiekowi 324

Przykłady zwierząt i roślin towarzyszących człowiekowi, ich określenie. Gatunki rodzime i gatunki przeniesione z innych obszarów. Zmiany zachodzące w przyrodzie pod wpływem działalności człowieka i ich znaczenie dla życia zwierząt.

rośliny i zwierzęta wód śródlądowych 325

Co to są wody śródlądowe i jakie mają znaczenie. Organizmy ziemnowodne (amfibiologiczne), historia ich powstania. Przykłady roślin i zwierząt występujących na pograniczu środowiska lądowego i wodnego. 2 strefy środowiska wodnego: toń wodna i strefa przydenna. Zwierzęta występujące w tych strefach. 3 odcinki biegu rzek (wody bieżące): źródło, potok, rzeka na nizinie — oraz występujące w nich zwierzęta. Jeziora, ich flora i fauna. Stawy, ich flora i fauna.

rośliny i zwierzęta wymarłe 328

Powstanie Ziemi. Pierwsze ślady życia na Ziemi. Podział dziejów Ziemi na 5 er: archaiczną, proterozoiczną, paleozoiczną, mezozoiczną i kenozoiczną. Okres „skrytego życia”. Rośliny i zwierzęta w erze paleozoicznej, mezozoicznej i kenozoicznej. Przemiany życia na terenach Polski — zwierzęta i rośliny występujące w poszczególnych erach.

rozbiory Polski 331

I rozbiór Polski 1772 r. i jego przyczyny. Dążenie do utrzymania państwowości, przeprowadzanie reform, rozwój kultury po I rozbiórce. II rozbiór Polski w 1793 r. Powstanie kościuszkowskie w 1794 r. Upadek powstania i III rozbiór Polski w 1795 r.

rybactwo śródlądowe 332

Znaczenie wód śródlądowych dla gospodarki. Rybołówstwo. Początki rybactwa śródlądowego. Gospodarka wodami śródlądowymi w Polsce. Rybackie gospodarstwa stawowe. Rybactwo śródlądowe w jeziorach i rzekach. Zarządzanie wód śródlądowych. Zadania rybactwa śródlądowego. Problem czystości wód.

rybołówstwo morskie

335

Co to jest rybołówstwo morskie. Pierwsze połowy oraz narzędzia do łowienia ryb i ich stopniowe doskonalenie. Rozwój rybołówstwa morskiego 100 lat temu. Rybołówstwo morskie w Polsce przed II wojną światową. Rybołówstwo morskie w Polsce Ludowej. Rybołówstwo przybrzeżne, pełnomorskie i dalekomorskie. Rodzaje statków i sieci. Ochrona łowisk.

Rzeczpospolita II

339

Powstanie II Rzeczypospolitej i ustalenie jej granic. Powstanie wielkopolskie 1918–1919. Traktat wersalski w 1919 r. i jego postanowienia dotyczące granic Polski. Plebiscyt na Warmii, Mazurach i Górnym Śląsku. Powstania śląskie: I — 1919 r., II — 1920 r., III — 1921 r. Wojna z Rosją Radziecką 1919–1920. Obszar i ludność Polski po 1921 r. Ustrój polityczny II Rzeczypospolitej, postanowienia konstytucji z 1921 r. Partie i ugrupowania polityczne w II Rzeczypospolitej. Spory między partiami, walka o reformę rolną. Przewrót majowy w 1926 r. Rządy sanacji. Uchwalenie nowej konstytucji w 1935 r. Walka z sanacją robotników i chłopów oraz postępowej inteligencji. Sytuacja gospodarcza II Rzeczypospolitej. Społeczna nierówność obywateli. Polityka zagraniczna warstw rządzących II Rzeczypospolitej i jej skutki.

Rzeczpospolita szlachecka

341

Wygaśnięcie dynastii Jagiellonów w 1572 r. Postanowienie sejmu o elekcji króla. Wzrost znaczenia szlachty. Sejm w Rzeczypospolitej szlacheckiej. Wpływ magnatów na losy państwa. Nierówność społeczna w Rzeczypospolitej szlacheckiej przyczyną osłabienia państwa. Wyniszczenie kraju przez wojny. Osłabienie władzy królewskiej i sejmu. Liberum veto. Okres saski. Upadek Rzeczypospolitej szlacheckiej w 1795 r.

rzeki

344

Zlewisko. Dorzecze. Dział wodny. Dorzecze Wisły i Odry — 2 największe dorzecza Polski. Opis Wisły i jej dopływów. Opis Odry i jej dopływów. Znaczenie rzek dla kraju.

rzemiosło

345

Kto to jest rzemieślnik. Zadania i znaczenie rzemiosła. Z dziejów rzemiosła. Wyodrębnienie się różnych rzemiosł. Organizacje cechowe. Manufaktury. Rozwój przemysłu fabrycznego. Rola rzemiosła obecnie. Różnice między produkcją fabryczną a produkcją rzemieślniczą. Organizacja rzemiosła we współczesnej Polsce.

rzemiosło artystyczne

347

Powstanie rzemiosła artystycznego. Najważniejsze dziedziny rzemiosła artystycznego i ich charakterystyka: tkactwo, hafciarstwo, ceramika, złotnictwo, wyroby z brązu, miedzi i szkła. Rola rzemiosła artystycznego obecnie.

rzeźba

350

Co to jest rzeźba. Materiały rzeźbiarskie. Płaskorzeźba. Funkcja rzeźby dawniej i dziś. Słynne polskie rzeźby i ich twórcy.

sadownictwo

354

Spożycie owoców w Polsce. Co to jest sadownictwo. Problem właściwej pielęgnacji drzew i krzewów owocowych. Zjawisko przemiennej owocowania. Prace placówek naukowo-badawczych nad uszlachetnieniem i hodowlą nowych odmian roślin owocowych. Sady intensywne. Sady zblokowane. Plantacje krzewów owocowych. Warunki rozwoju sadownictwa.

samorządy

357

Na czym polega samorządność i co to jest samorząd. Samorządy klasowe i samorząd szkolny. Samorządność w harcerstwie. Samorządy robotnicze. Samorządy mieszkańców.

sanatoria, prewentoria, wczasy lecznicze

359

Rozmieszczenie sanatoriów i ich rodzaje. Zabiegi lecznicze stosowane w sanatoriach. Na czym polegają wczasy lecznicze. Rola prewentoriów. Rabka — największy ośrodek sanatoryjny i prewentoryjny dla dzieci.

sądy

360

Powstawanie zasad prawnych. Rola prawa w państwie. Zadania sądów. Sprawy karne i sprawy cywilne. Sądy powszechne (rejonowe i wojewódzkie). Sądy szczególne (wojskowe). Sąd Najwyższy. Sędziowie i ławnicy, ich praca. Rola prokuratora i obrońcy w sprawach karnych. Sądzenie nieletnich, sądy dla nieletnich, kolegia do spraw wykroczeń. Komisje rozjemcze.

sejm

361

Sejm w dawnej Polsce. Elekcja viritim. Sejm Ustawodawczy w 1919 r. Sejm i senat w latach międzywojennych. Utworzenie Krajowej Rady Narodowej w nocy z 31 XII 1943 r. na 1 I 1944 r. Wybory powszechne w 1947 r. do Sejmu Ustawodawczego. Uchwalenie Konstytucji PRL 22 lipca 1952 r. Uprawnienia i zadania Sejmu PRL. Wybory do Sejmu. Organy Sejmu. Sesje sejmowe. Komisje sejmowe i ich działalność. Obowiązki i uprawnienia posłów.

społeczeństwo w Polsce feudalnej

363

Klasy społeczne w Polsce feudalnej: panowie feudalni i poddani chłopci. Podział społeczeństwa na stany: duchowny, rycerski, mieszczański i chłopski. Zasada nierówności ludzi jako podstawa podziału społeczeństwa na stany. Zniesienie podziału na stany w XIX w.

spółdzielczość na wsi

365

Spółdzielnie zaopatrzenia i zbytu. Spółdzielnie zrzeszające rolników specjalizujących się w poszczególnych dziedzinach produkcji rolnej. Zyski spółdzielni i cele, na jakie są przeznaczane. Tradycje spółdzielczości.

spółdzielnie produkcyjne

365

Rodzaje spółdzielni produkcyjnych. Wieś spółdzielcza. Podział i organizacja pracy w spółdzielni produkcyjnej. Podział dochodów. Dane liczbowe.

spółdzielnie uczniowskie

367

Tradycje spółdzielczości uczniowskiej. Różnorodna działalność spółdzielni uczniowskich. Przeznaczenie dochodów uzyskiwanych przez spółdzielnie uczniowskie. Samorząd spółdzielni.

stacje sanitarno-epidemiologiczne

368

Epidemie. Zadania stacji sanitarno-epidemiologicznych. Państwowa Inspekcja Sanitarna i jej rola. Szczepienia ochronne.

stan chłopski

369

Wyodrębnienie się stanu chłopskiego w XIII i XIV w. Przywileje lokacyjne. Dawne gospodarstwa chłopskie. Samorząd wiejski, urząd sołtysa, sąd (ława). Stopniowa utrata uprawnień, umacnianie poddaństwa i zależności chłopów od pana.

stan duchowny 370

Ukształtowanie się stanu duchownego w końcu XII i na początku XIII w. Organizacja duchowieństwa w Polsce. Rola duchowieństwa w Polsce feudalnej. Nierówność duchowieństwa pod względem zamożności. Popieranie władzy państwowej przez kościół.

stan mieszczański 371

Wyodrębnienie się stanu mieszczańskiego w XIII i XIV w. Prawa lokacyjne. Organizacja miasta. Władze miejskie. Przywileje mieszczan. Handel i rzemiosło jako główne zajęcie mieszczan. Skład ludności miejskiej. Uprawnienia mieszczan w stosunku do praw duchowieństwa i szlachty.

stan rycerski (szlachecki) 372

Ukształtowanie się stanu rycerskiego w XIII w. Prawa i przywileje rycerstwa (immunitety). Herby i zawołania. Wychowanie chłopców ze stanu rycerskiego. Pasowanie na rycerza. Dodatkowe uprawnienia i przywileje w XV i XVI w. Przekształcenie się stanu rycerskiego w stan szlachecki.

stolica 374

Co to jest stolica. Kolejne stolice Polski: Gnieźno, Kraków, Warszawa. Dzieje Warszawy od jej powstania do 1596 r. Świadczenia miasta na rzecz dworu i magnaterii. Chaotyczna rozbudowa miasta. Stopniowe zdobywanie uprawnień przez lud stolicy od połowy XVIII w. Warszawa w czasie powstania kościuszkowskiego. Warszawa ośrodkiem walki o niepodległość w XIX w. (powstanie listopadowe, powstanie styczniowe). Walka o sprawiedliwość społeczną w stolicy pod koniec XIX i na początku XX w. Rozwój miasta. Warszawa w okresie międzywojennym. Stolica ośrodkiem oporu przeciw najeźdźcy w czasie okupacji. Powstanie warszawskie w 1944 r. Zniszczenie miasta przez hitlerowców. Odbudowa stolicy. Rozbudowa i rozwój stolicy w ostatnich latach. Stoleczne województwo warszawskie.

straże pożarne 378

Zadania straży pożarnych. Zawodowe i Ochotnicze Straże Pożarne oraz ich charakterystyka. Przyczyny powstawania pożarów. Profilaktyczna działalność straży pożarnych. Organizacja ochrony przeciwpożarowej w kraju. Szkolenie strażaków, szkoły kształcące podoficerów i oficerów pożarnictwa. Działalność kulturalna i wychowawcza Związku Ochotniczych Straży Pożarnych. Dzień Strażaka. Początki ochrony przeciwpożarowej w Polsce.

Stronnictwo Demokratyczne 380

Cele stronnictwa. Działalność SD, jego członkowie. Rys historyczny stronnictwa. Organizacja i władze SD.

stypendia 380

Co to jest stypendium. Warunki otrzymania stypendium. Rodzaje stypendiów: internackie i nieinternackie, całkowite i częściowe. Stypendia studenckie. Inne formy pomocy materialnej dla uczniów.

Sudety 381

Budowa gór. Ukształtowanie powierzchni Sudetów. Obszar Sudetów należących do Polski. Sudety Zachodnie i ich pasma: Karkonosze (szczyty — Śnieżka i Szyszak Wielki), Góry Izerskie, Góry Kaczawskie, Rudawy Janowickie. Kotlina Jeleniogórska — rzeka Bóbr, największe miasto — Jelenia Góra; miejscowości turystyczne i uzdrowiska: Szklarska Poręba, Karpacz, Kowary, Cieplice Śląskie Zdrój. Sudety Środkowe i ich pasma: Góry Wałbrzyskie, Góry Orlickie, Góry Sowie, Góry Stołowe, Góry Bystrzyckie; najwyższe szczyty — Orlica i Wielka Sowa.

Sudety Wschodnie — szczyt Śnieżnik. Kotlina Kłodzka — rzeka Nysa Kłodzka, największe miasto — Kłodzko; uzdrowiska: Łądek Zdrój, Polanica Zdrój, Długopole Zdrój, Kudowa Zdrój. Zaludnienie Sudetów, największe miasto — Wałbrzych. Rozwój górnictwa i przemysłu na terenie Sudetów. Przedgórze Sudeckie, najwyższe wzniesienie — Ślęza (Sobótka).

szkodniki i biologiczne metody walki z nimi 384

Zagadnienie równowagi między różnymi gatunkami roślin i zwierząt w przyrodzie. Jakie gatunki nazywamy szkodnikami. Szkodniki w gospodarce człowieka. Metody zwalczania szkodników: chemiczne i biologiczne. Przykłady pożytecznej niekiedy roli szkodników w przyrodzie.

szkolne koła zainteresowań 386

Jak są zorganizowane szkolne koła zainteresowań. Rodzaje kół. Korzyści płynące z uczestniczenia w pracach kół. Koła zainteresowań działające przy świetlicach, domach kultury, klubach itp.

szkolnictwo dla pracujących 387

Cel szkolnictwa dla pracujących. Rys historyczny. Rodzaje szkół dla pracujących (szkoły podstawowe, licea ogólnokształcące, szkoły zasadnicze zawodowe, technika, szkoły policealne, szkoły wyższe). Korespondencyjne licea ogólnokształcące. Nauka eksternistyczna. Nauka wieczorowa i zaoczna. Kursy prowadzone przez Uniwersytety Powszechne, Uniwersytety Ludowe i inne organizacje. Samokształcenie.

szkolnictwo ogólnokształcące 388

Szkoła podstawowa, jej cele, zadania i organizacja. Zbiorcze szkoły gminne. Liceum ogólnokształcące — pochodzenie słów liceum i gimnazjum. Wiadomości o pierwszych liceach, typy dawnych liceów. Liceum dzisiejsze i jego charakterystyka. Projekt reformy 1978 r.

szkolnictwo wyższe 390

Rola i znaczenie szkolnictwa wyższego. Rys historyczny. Uniwersytet Jagielloński. Szkolnictwo wyższe w Polsce Ludowej. Rodzaje szkół wyższych, dane liczbowe. Organizacja szkolnictwa wyższego. Warunki przyjęcia na studia. Nauka w szkole wyższej.

szkolnictwo zawodowe 392

Cele i znaczenie szkolnictwa zawodowego. Szkoły zawodowe średnie i niepełne średnie. Zasadnicze szkoły zawodowe, ich opis i podział na: warsztatowe, przykładowe. Średnie szkoły zawodowe (technika zawodowe lub licea zawodowe), ich opis i podział na warsztatowe i zakładowe. Program nauki w szkole zawodowej. Pomoc państwa dla uczniów szkół zawodowych. Szkoły policealne, ich cele i organizacja. Szkoły zawodowe dla pracujących. Początki szkolnictwa zawodowego w XIX w.

Szkolny Związek Sportowy 393

Początki wychowania fizycznego w szkołach. Powstanie Szkolnego Związku Sportowego. Cele i zadania SKS. Szkolne Igrzyska Sportowe. Organizacja SKS. Umiejętności zdobywane przez członków SKS. Imprezy sportowe z udziałem uczniów. Władze kierujące sportem szkolnym.

szkoła 394

Rola szkoły w życiu narodu. Najdawniejsze formy nauczania. Pierwsze szkoły na świecie. Szkoły parafialne w Polsce. Założenie Akademii Krakowskiej w 1364 r. Rozwój szkolnictwa w Polsce w XVIII w. Założenie Collegium

Nobilium w 1740 r. i Szkoły Rycerskiej w 1765 r. Komisja Edukacji Narodowej (1773 r.). Szkolnictwo w okresie zaborów. Szkolnictwo w latach międzywojennych. Tajne nauczanie w okresie okupacji. Odbudowa szkolnictwa po II wojnie światowej. Organizacja szkolnictwa w Polsce Ludowej. Szkoły specjalne. Unowocześnianie nauczania, plany na przyszłość. Zadania wychowawcze szkoły. Komitet rodzicielski. Komitet Opiekunów. Współpraca szkoły ze środowiskiem.

szpitale 397

Co to jest szpital. Szpitale w dawnej Polsce. Organizacja szpitala współczesnego. Szpitale dzienne. Tryb życia w szpitalu. Fundusz Ochrony Zdrowia.

sztuczne zbiorniki wodne 399

Jak się tworzy sztuczne jeziora. Do czego one służą. Znane sztuczne zbiorniki na rzekach górskich i półgórskich.

sztuka ludowa 401

Określenie sztuki ludowej. Jej twórcy. Wyodrębnienie się sztuki ludowej. Rozwój sztuki ludowej w XIX w. Masowa produkcja przemysłowa przyczyną upadku sztuki ludowej na początku XX w. Nowy okres rozwoju w Polsce Ludowej. „Cepelia”. Różnice regionalne w sztuce ludowej. Rodzaje polskiej sztuki ludowej (rzeźba, wycinanka, tkanina, ceramika, wyroby ze szkła, metalu, skóry oraz wikliny, malowanie, malarstwo na szkło). Najwybitniejsi twórcy ludowi.

światlice szkolne 404

Kto korzysta ze świetlicy szkolnej. Praca nauczyciela-wychowawcy i samorządu świetlicowego. Różne rodzaje zajęć w świetlicy i poza budynkiem szkolnym. Półinternaty. Światlice dworcowe i zakładowe.

święta i obrzędy ludowe 405

Dawne obrzędy ludowe. Obyczaje ludowe związane ze świętami kościelnymi: Bożym Narodzeniem, Nowym Rokiem, Świętami Wielkanocnymi. Obrzędy wiążące się z pracami na roli, Dożynki. Święta związane z narodzinami, ślubami i pogrzebami. Obrzędy ludowe jako źródło natchnienia polskich pisarzy i poetów.

święta państwowe 407

Jakie święta nazywamy państwowymi. Święto Odrodzenia Polski 22 lipca. Święto Pracy 1 maja.

święta rodzinne 409

Dzień Dziecka 1 czerwca. Dzień Matki 26 maja. Międzynarodowy Dzień Kobiet 8 marca. Dzień Babci 21 stycznia. Dzień Ojca 23 czerwca. Dzień Chłopaka 30 września. Inne święta rodzinne oraz święta mające znaczenie dla rodziny: ślub, urodziny, imieniny; Boże Narodzenie 25 grudnia, Święto Zmarłych 1 listopada.

targi międzynarodowe 411

Zwyczaj organizowania targów w określone dni tygodnia, ich cel. Wiadomości historyczne o handlu i targach na terenach dawnej Polski. Znaczenie targów. Przywileje nadawane miastom na organizowanie jarmarków. Targi świętojańskie w Poznaniu od 1253 r. Międzynarodowe Targi Poznańskie. Charakter współczesnych targów międzynarodowych. Targi specjalistyczne — Międzynarodowe Targi Książki.

Tatry i Podhale 412

Położenie i obszar Tatr. Krajobraz tatrzański. Najwyższe szczyty: Rysy, Wielki Szczyt Mięguszwiecki, Świnica.

Budowa Tatr. Potoki, wodospady i jeziora tatrzańskie (Morskie Oko, Czarny Staw nad Morskim Okiem, Pięć Stawów Polskich, Wodogrzmoty Mickiewicza, Siklawa w Dolinie Roztoki). Klimat. Szata roślinna. Podhale — położenie i obszar. Mieszkańcy Podhala — górale. Zakopane — największe miasto Podhala.

teatr 416

Opis sali teatralnej. Osoby przygotowujące przedstawienie teatralne. Początki teatru polskiego. Zasługi króla Stanisława Augusta i Wojciecha Bogusławskiego. Postacie wybitnych aktorów polskich (dawnych). Teatry dramatyczne w PRL. Teatr lalkowy. Teatr operowy i operetkowy. Wrocławski Teatr Pantomimy. Wybitni aktorzy i reżyserzy polscy.

telefon zaufania 419

Cel telefonu zaufania. Telefony zaufania w Polsce. Telefon zaufania na świecie. Międzynarodowa Federacja Pomocy Telefonicznej.

Towarzystwo Krzewienia Kultury Fizycznej 419

Cel organizacji. Działalność TKKF: zajęcia sportowe w ośrodkach, obozy sportowo-wypoczynkowe, nauka pływania, nauka jazdy na łyżwach i nartach, obozy wypoczynkowe dla rodzin, organizowanie zlotów i imprez sportowych. Dane statystyczne.

Towarzystwo Przyjaciół Dzieci 420

Charakter organizacji. Zadania TPD. Koła Pomocy Dzieciom Specjalnej Troski. Struktura organizacyjna TPD.

Towarzystwo Przyjaźni Polsko-Radzieckiej 420

Historia powstania TPPR. Cele organizacji. Działalność TPPR.

turystyczne biura 421

Zadania biur turystycznych i biur podróży. Polskie Biuro Podróży „Orbis”. Inne biura turystyczne. Działalność biur obsługujących turystykę młodzież — „Juventuru”, „Almaturu” i „Harcturu”.

turystyka 422

Kogo nazywamy turystą. Początki i rozwój turystyki. Turystyka popularna i kwalifikowana. Cechy prawdziwego turysty. Działalność GKKFiT. Turystyczne organizacje społeczne. Rola innych instytucji w rozwoju turystyki i wypoczynku. Informacja turystyczna.

ubezpieczenia społeczne 425

Co to są ubezpieczenia społeczne. Początki powstania instytucji ubezpieczeń społecznych. Powstanie Kasy Chorych po I wojnie światowej i przekształcenie jej w Ubezpieczalnię Społeczną w 1934 r. Zakres ubezpieczeń w PRL. Zakład Ubezpieczeń Społecznych.

uczeni 425

Kogo nazywamy uczonym. Rola uczonych. Warunki, jakie trzeba spełnić, ażeby zostać uczonym. Stopnie i tytuły naukowe.

ukształtowanie powierzchni kraju 426

Formy ukształtowania powierzchni: niziny, wyżyny i góry. Wysokość bezwzględna i wysokość względna. Charakterystyka obszarów nizinnych w Polsce. Charakterystyka

wyżyn w Polsce: Wyżyna Małopolska, jej podział na Wyżynę Śląską, Krakowsko-Częstochowską, Kielecko-Sandomierską oraz Niekę Nidziańską; Wyżyna Lubelska. Pasma górskie na południu Polski: Karpaty i Sudety. Kotliny. Kotlina Sandomierska. Żuławy. Depresje.

uzdrowiska 428

Jakie miejscowości nazywamy uzdrowiskami. Kto korzysta z uzdrowisk. Charakterystyka uzdrowisk. Słynni ludzie — pacjentami niektórych miejscowości uzdrowiskowych. Rozmieszczenie uzdrowisk.

warzywnictwo 428

Co to jest warzywnictwo. Spożycie warzyw w naszym kraju. Uprawa roślin warzywnych. Szklarnie. Plany rozwoju produkcji warzyw. Uprawa warzyw pod folią.

władcy dawnej Polski 432

Poczet królów i książąt polskich, lata ich życia i panowania.

wojna światowa I (sprawa Polski) 434

Daty wybuchu i zakończenia wojny, liczba państw biorących w niej udział, liczba ofiar. Przyczyny wybuchu wojny i jej charakter. Walczące ugrupowania: państwa centralne i ententa. Sytuacja polityczna Polski w chwili wybuchu wojny. Polskie ugrupowania polityczne, ich stosunek do wojny i walki o niepodległość. Powstanie legionów w zaborze austriackim. Partie robotnicze — SDKPiL i PPS, ich stanowisko wobec wojny. Działania wojenne na ziemiach polskich 1914 i 1915 r., zajęcie ziem polskich zaboru rosyjskiego przez Niemców. Wybuch rewolucji w Rosji w 1917 r. Utworzenie armii polskich we Francji i w Rosji. Uwięzienie Józefa Piłsudskiego przez Niemców w 1917 r. Utworzenie Komitetu Narodowego Polskiego w 1917 r. Znaczenie rewolucji październikowej dla losów Polski. Propozycja pokoju przedstawiona Niemcom przez prezydenta Wilsona w styczniu 1918 r. Podpisanie zawieszenia broni 11 listopada 1918 r. w Compiègne we Francji. Odrodzenie państwa polskiego. Odzyskanie Wielkopolski, części Pomorza i części Górnego Śląska.

wojna światowa II (udział Polski) 436

Data wybuchu i zakończenia. Państwa i narody uczestniczące w wojnie. Charakterystyka wojny. Przyczyny wybuchu II wojny światowej. Napaść Niemiec na Polskę 1 września 1939 r. Kampania wrześniowa, przyczyny klęski wrześniowej. Opuszczenie kraju przez rząd polski, utworzenie rządu emigracyjnego we Francji. Powstanie armii polskiej na Zachodzie. Hitlerowska polityka terroru i wyniszczenia Polski w czasie okupacji. Walka Polaków z okupantem, ruch oporu, tajne organizacje zbrojne (Szare Szeregi, ZWM, AK, GL, AL). 2 obozy w konspiracyjnym życiu politycznym — obóz londyński i obóz lewicy. Powstanie PPR w 1942 r. i jej znaczenie dla dalszych losów Polski. Powstanie warszawskie w 1944 r. Walki polskich wojsk na Zachodzie. Wyzwolenie Polski przez Armię Radziecką i walczącą u jej boku I Armię Polską. 1 Dywizja Piechoty im. Tadeusza Kościuszki. Utworzenie jednolitego Wojska Polskiego 21 lipca 1944 r. Największe zwycięstwa Wojska Polskiego. Wkład Polski w zwycięstwo nad hitleryzmem.

wojny napoleońskie 443

Różne formy walki Polaków o niepodległość po III rozbiore. Powstanie Legionów Polskich we Włoszech w 1797 r. Walka Legionów u boku Francji z Austrią i Rosją. Wojna Francji z Prusami i Rosją w 1806 r. Pokój w Tyliczu w 1807 r. Powstanie Księstwa Warszawskiego. Przyłączenie

do Księstwa Warszawskiego w 1809 r. części ziem zaboru austriackiego. Wyprawa Napoleona na Rosję w 1812 r., udział w niej armii polskiej. Klęska Napoleona w 1813 r., śmierć księcia Józefa Poniatowskiego pod Lipskiem. Zajęcie Księstwa Warszawskiego przez wojska carskie. Skutki wojen napoleońskich.

wojny XVII wieku 444

Przyczyny wojen prowadzonych przez Polskę w XVII w. Wojny Polski ze Szwecją od 1601 r. do 1660 r. Zwycięstwo hetmana Karola Chodkiewicza pod Kircholmem w 1605 r., zwycięstwo pod Oliwą w 1627 r. Wojna 1655–1660 zwana potopem. Udział Stefana Czarnieckiego. Obrona Częstochowy. Pokój w Oliwie w 1660 r. Wojna Polski z Rosją w latach 1609–1634. Zwycięstwo hetmana Stanisława Żółkiewskiego pod Kłuszynem. Ponowny wybuch wojny z Rosją w 1654 r. Powstanie Chmielnickiego. Oblężenie armii rosyjskiej pod Cudnowem przez Jerzego Lubomirskiego. Zawarcie pokoju w 1686 r. Wojny Polski z Turcją w 1620 r. Klęska pod Cecorą w 1620 r., śmierć hetmana Stanisława Żółkiewskiego. Bitwa pod Chocimiem w 1621 r. pod wodzą hetmana Karola Chodkiewicza. Ponowny wybuch wojny z Turcją w 1672 r. Zwycięstwo hetmana Jana Sobieskiego pod Chocimiem w 1673 r. Bitwa pod Wiedniem, zwycięstwo Sobieskiego nad Turkami w 1683 r. Zakończenie wojny w 1699 r. Skutki wojen XVII-wiecznych.

Wojsko Polskie 446

Co to jest wojsko. Dawne wojsko polskie od Mieszka I do III rozbioru Polski (1795 r.). Wojsko polskie w okresie zaborów. Wojsko polskie w okresie międzywojennym (1918–1939). Walka z agresją hitlerowską we wrześniu 1939 r. Konspiracyjne organizacje zbrojne w okresie okupacji (GL, AL, AK, BCh). Polskie Siły Zbrojne na Zachodzie. 1 Dywizja Piechoty im. Tadeusza Kościuszki uformowana w ZSRR w 1943 r., przekształcona w Armię Polską w 1944 r. Połączenie Armii Ludowej z Armią Polską w jednolite Wojsko Polskie 21 lipca 1944 r. Udział WP w pokonaniu faszyzmu. Podział WP na wojska operacyjne oraz na wojska Obrony Terytorium Kraju. Żołnierze zawodowi — stopnie, szkolenie. Zasadnicza służba wojskowa. Zadania wojska w czasie pokoju. Wojsko jako szkoła życia i obywatelskiego wychowania. Układ Warszawski.

wybory 454

Kiedy odbywają się wybory w Polsce. Czynne i bierne prawo wyborcze. Kampania wyborcza. Wybory w Polsce — powszechne, równe, bezpośrednie, tajne. Okręgi i obwody wyborcze.

Wyżyna Kielecko-Sandomierska 455

Położenie. 2 części tej krainy: Góry Świętokrzyskie (szczyt Łysica) i Wyżyna Sandomierska. Roślinność i gleby Wyżyny Kielecko-Sandomierskiej. Uprawy. Rzeki wyżyny: Czarna Nida, Czarna (dopływ Wisły), Kamienna, Ilżanka, Radomka i Czarna (dopływ Pilicy). Bogactwa mineralne. Główne ośrodki przemysłowe: Ostrowiec Świętokrzyski, Starachowice, Ćmielów. Główne miasta wyżyny: Kielce i Sandomierz.

Wyżyna Krakowsko-Częstochowska 456

Położenie. Ukształtowanie powierzchni. Jura Krakowska — wzgórze (Góra Zamkowa, Wawel, Góra św. Bronisławy, Tyniec), dolina Prądnika, jaskinie (Grota Łokietka, Smocza Jama), zamki (Wawel, Klasztor na Jasnej Górze, zamek w Pieskowej Skale nad Prądnikiem). Rzeki: Warta, Pilica, Mała Panew, Biała i Czarna Przemsza, Prądnik i Szreniawa. Gleby. Bogactwa mineralne. Główne miasta wyżyny — Kraków. Kombinat hutniczo-metalurgiczny — Nowa Huta.

Wyżyna Lubelska i Roztocze 458

Położenie. Budowa. Krajobraz. Gleby. Uprawy. Bogactwa mineralne. Miasta wyżyny: Lublin, Zamość, Puławy, Kazimierz Dolny, Nałęczów.

Wyżyna Śląska 459

Położenie. Rzeki: Przemsza i Mała Panew. Najwyższe wzniesienie — Góra Świętej Anny. Pustynia Błędowska. Górniczo-przemysłowy charakter wyżyny. Bogactwa mineralne. Gęstość zaludnienia. Miasta: Katowice, Zabrze, Bytom, Gliwice, Chorzów, Sosnowiec, Ruda Śląska, Będzin, Dąbrowa Górnicza, Tarnowskie Góry, Mysłowice, Rybnik, Tychy. Lasy Pszczyńskie, Bory Lublinieckie. Charakterystyka ludności Górnej Śląska.

zespoły artystyczne 461

Praca w zespole artystycznym, jej cel. Najstarsze chóry w Polsce: „Lutnia” i „Harfa”. Rodzaje zespołów artystycznych w Polsce Ludowej. Najbardziej znane zespoły amatorskie: Chór Męski i Chłopięcy „Poznańskie Słowiki”, Centralny Zespół Artystyczny ZHP, Zespół „Gawęda”. Najbardziej znane zespoły zawodowe: Państwowy Zespół Pieśni i Tańca „Mazowsze”, Państwowy Ludowy Zespół Pieśni i Tańca „Śląsk”.

ziemianie 464

Kto to byli ziemianie i skąd się wywodzili. Majątki ziemskie. Znaczenie i wpływy ziemian jako najbogatszej grupy w społeczeństwie. Konserwatyzm ziemian. Walka chłopów z wyzyskiem — uwłaszczenie w XIX w., walka o reformę rolną w XX w. Ugodowy stosunek ziemian do zaborców. Ocena roli ziemian. Likwidacja prywatnych majątków ziemskich po przeprowadzeniu reformy rolnej 1944–1949 — kresem warstwy ziemiańskiej.

Zjednoczone Stronnictwo Ludowe 465

ZSL jako partia chłopska. Współpraca ZSL z PZPR, sojusz robotniczo-chłopski. Cele i program stronnictwa. Działalność ZSL. Tradycje stronnictwa — Stronnictwo Ludowe i Polskie Stronnictwo Ludowe. Powstanie Zjednoczonego Stronnictwa Ludowego w 1949 r. Członkowie ZSL. Organizacja i władze ZSL.

zuchy 466

Kogo nazywamy zuchem. Zajęcia drużyny zuchów. Drużyny i przyboczni. Podział drużyny na szóstki. Warunki przyjęcia do drużyny zuchów. Prawo Zucha, odznaka zucha, pozdrowienie. Sprawności i gwiazdki zuchowe. Zajęcia wakacyjne (kolonie zuchowe i Nieobozowe Lato). Znak, nazwa i zwyczaje drużyny zuchowej. Korzyści płynące z przynależności do zuchów. Rys historyczny.

związki zawodowe 468

Kto należy do związków zawodowych. Zadania związków zawodowych: udział w kierowaniu przedsiębiorstwami, troska o warunki pracy i sprawiedliwy podział dochodu

narodowego, dbanie o codzienne sprawy pracowników, organizowanie wypoczynku ludzi pracy, opieka nad pracującymi matkami. Struktura organizacyjna związków zawodowych. Władze związkowe. Historia powstania i rozwoju związków zawodowych.

zwierzęca produkcja 469

Co to jest produkcja zwierzęca. Chów trzody chlewnej. Chów bydła. Chów drobiu. Rozwój produkcji zwierzęcej w liczbach.

zwierzęta chronione i pożyteczne 473

Wpływ gospodarki człowieka na zmniejszenie się liczby zwierząt. Prawna ochrona zwierząt. Zwierzęta chronione w Polsce (ginące, rzadkie, endemity i pożyteczne dla gospodarki człowieka).

zwierzęta łowne 476

Znaczenie myślistwa dawniej i dziś. Jakie zwierzęta zalicza się do zwierząt łownych (zwierzyna drobna i duża, ptactwo wodne i błotne). Korzyści ze zwierząt łownych. Prawo łowieckie. Okresy ochronne. Polski Związek Łowiecki. Działalność kół łowieckich. Walka z kłusownictwem. Odstrzał selekcyjny. Tradycyjne zwyczaje myśliwych.

zwierzęta Polski 480

Co to jest zwierzę. Podział zwierząt na grupy w zależności od środowiska ich życia. Zwierzęta leśne, polne i łąkowe, zwierzęta towarzyszące człowiekowi (synantropijne), zwierzęta górskie, zwierzęta słodkowodne, zwierzęta morskie,

żegluga morska 483

Dawna flota handlowa Polski. Polskie towarzystwa żeglugowe: Polskie Linie Oceaniczne i Polska Żegluga Morska. Morskie porty handlowe w Polsce: Szczecin, Gdynia, Gdańsk, Kołobrzeg, Świnoujście, Port Północny w Gdańsku. Towary przewożone drogą morską. Budowa statków — Stocznia Gdańska im. W. Lenina w Gdańsku (budowa rudowęglowców i zbiornikowców, statków przetwórczych). Stocznia im. Komuny Paryskiej w Gdyni (budowa statków olbrzymów, metoda połówkowa). Stocznia im. Adolfa Warskiego w Szczecinie (budowa drobniowców i masowców). Inne mniejsze stocznie. Produkcja silników okrętowych — Zakłady Przemysłu Metalowego H. Cegielski w Poznaniu. Plany budowy statków do przewożenia ładunków w kontenerach.

żegluga śródlądowa 489

Co to jest żegluga śródlądowa. Rzeki i kanały wykorzystywane do żeglugi śródlądowej. Rozwój żeglugi. Plany na przyszłość. Znaczenie żeglugi śródlądowej dla gospodarki kraju oraz dla sportu, turystyki, rekreacji. Stocznie rzeczne. Rodzaje jednostek pływających. Porty śródlądowe: Warszawa, Szczecin, Gliwice, Wrocław, Świnoujście.